

Veckans växt v. 49 2011

Hösttidlösa - *Colchium autumnale* L.



**Ur Örtmedicin
och
växtmagi. I
Lindeberg mm,
Stockholm 1982.**

använde man sig av tidlösan som läkemedelsväxt mot akuta giktanfall. Eftersom alkaloiden påverkar cellcykeln, så att cellerna visserligen fördubblar sin arvs massa inför celledelningen, men sedan inte fullgör själva celledelningen, har den nyttjats som cytostatika i cancerbehandling. På grund av ämnets starka giftighet är alla läkemedel med tidlösa avregistrerade sedan mitten av 1900-talet.

Det faktum att kromosomerna fördubblas, men sedan inte delas upp på två celler, har flitigt använts inom växtförädlingen. Man får på så sätt celler och därmed växter med fördubblade kromosomsatser, så kallade polyploida. Polyploida växter brukar i allmänhet bilda både större celler och större frukter eller kärnor och därigenom betinga högre skörd.

Tid och årstider är något viktigt i vårt samhälle. Tid ska hållas och vi tvingas varje höst och varje vår att ställa om till vinter- resp. sommartid. Vi är intresserade av väder och förundras över att vintern kom så tidigt eller sommaren så sent, vi skräms av klimatförändringen och noterar med fasa att vädrets makter har blivit allt nyckfullare. En växt som sedan årtusenden har uppmärksamats för att "inte bry sig", utan ha en helt egen livscykel som inte är som andras, det vill säga andra liljeväxter, är tidlösan.

Tidlösan påminner om en krokus, fast den blommar helt bladlöst på hösten. Den har därför också fått namnet "Nakna jungfrun". Frukten övervintrar i jorden och på vårkanten växer bladen och frukten fram. Allt är giftigt hos denna växt, men giftigast är fröna. Det latinska namnet *Colchium* är på grekiska kolchikon. I grekisk mytologi omskrivs den elaka trollkvinnan Medea, som förknippas med allahanda giftiga substanser och växter, som exempelvis tidlösa. Hon hade sin hemvist i Kolchis där också *Cholchium* växer vilt.

Det giftiga ämnet i tidlösa är colchicin, en kraftig alkaloid. Några få gram frön kan vara tillräckligt för att en vuxen människa ska dö. Förgiftningssymptomen, som påminner om kolera med våldsamma diarréer med vätskeförlust som följd, uppträder först efter flera timmar. Tidigt



Medea. Paul Cézanne (1839-1906).



Det finns många olika *Colchium* – arter. De hör hemma i Syd och Mellaneuropa, Nordafrika och Centralasien. Den trivs på fuktiga ängsmarker och får för det mesta vara ifred av betande djur. Men det finns ett däggdjur som tål höga halter av colchicin. Syrisk hamster har genom evolutionen anpassats till giftet och smaskar gärna i sig den höggiftiga växten.

Färgen på blomman kan variera från vit till bleklila men även flerfärgad tidlösa kan förekomma. *Colchium autumnale* L., hösttidlösa, är den art som vi odlar till prydnad och den har vackert ljus rosalila blommor. En annan höstblommande och i höga doser giftig liljeväxt är den värdefulla saffranskrokusen *Crocus sativus*. Saffranens blomma är mer blåaktig eller blålila till sin färg. Till skillnad från krokus eller saffran har tidlösan sex ståndare, hos de övriga är antalet tre.

**Basilus Besler, Akvarell ur Hortus Eystettensis,
3 bandet, Nürnberg 1613**

Text: Else-Marie K. Strese